

Što je Petrić u trećem svesku *Peripatetičkih rasprava* – filozof ili teolog?

HEDA FESTINI

Rijeka

UDK 1 Petrić, F.
001(091)
1(091)(497.5)"15"
Prethodno priopćenje
Primljen: 2. 10. 2015.
Prihvaćen: 28. 10. 2016.

Sažetak

U trećem svesku *Peripatetičkih rasprava* (1581) Frane Petrić neizravno je pokazao da je Platon, a ne Aristotel, trebao biti idol srednjovjekovne filozofije, a ovako je Aristotel tijekom renesanse bio onaj koji potiče razvoj znanosti. To je Petrić razotkrio svojim svođenjem znanosti na dijalektiku, koja je za njega filozofija, a ova, kao spoznavanje najvišeg bića, ustvari teologija. Teologiju, svoju preferenciju, otkrio je u Platona, platoničarā i svih starih, kako ih je on nazivao, a kojih je popis sezao sve do Orfeja, Zoroastra, pa čak i Noe.

Unatoč većem broju stranica posvećenih znanosti (19), manjem filozofiji (15) i samoj teologiji (16), broje li se dakako glavna mjesta, odgovor na naše pitanje postavljen u naslovu glasi: Petrić još nije znao što je znanost, a, nema sumnje, bio je prije svega teološki mislilac.

Ključne riječi: Frane Petrić, Platon, Aristotel, filozofija, teologija, znanost

Pristup ovom Petrićevu djelu neće biti uobičajen, jer se ne radi o tom da se potvrde ili umnože njegovi doprinosi kritici Aristotelova odnosa prema pret-hodnicima, osobito ne o Petrićevu glorificiranju Platona. Zapravo će se tragati za odgovorom da li je u tom djelu Petrić – filozof ili teolog te raspraviti što njemu znači riječ ‘znanost’ (*scientia*), koju u trećem svesku svojih *Discussiones peripateticae*, broje li se glavna mjesta, spominje čak na 19 stranica, češće nego riječ ‘teologija’ koju nalazimo na 16 stranica, a samu riječ ‘filozofija’ spominje tek na 15 stranica.¹ Da se na toliko mjesta u njega pojavljuje riječ *scientia*, mo-

¹ Pritom se računaju samo mjesta s nosivim tvrdnjama prema: »Kazalo pojmova«, u: Franciscus Patricius / Frane Petrić, *Discussionum peripateticarum tomus tertius / Peripatetičke*

glo bi nas u prvi mah jako oduševiti, osobito ako pomislimo na, po mom sudu, ogromnu povijesnu grešku koja se dogodila u srednjem vijeku, što je unazadilo za nekoliko stoljeća filozofiju te, posebno, odgodilo otkriće i napredak znanosti. Unatoč platoničko-augustinovske reakcije u 13. stoljeću, kojom su se franjevci suprotstavili tomističkoj tezi o relativnoj autonomiji uma kao prikladnoga sredstva za tumačenje i obranu objavljene istine,² unatoč početnih pokušaja istraživanja prirode u tom i sljedećem stoljeću počevši od Alberta Velikog do Duns Škota i unatoč Ockhamove kritike doktrine o iskustvu,³ skolastikom je ipak dominirao tomizam. Doduše, moglo bi se reći da su tri glavna skolastička smjera, kako kaže Abbagnano,⁴ škotizam, okamizam i tomizam. Međutim, valja reći da je ipak najveći utjecaj imao aristotelovac Toma Akvinski.

Umjesto da u tom vremenu temeljni utjecaj ima neoplatoničko-augustinovski spiritualizam, primjereniji jakoj religioznoj tendenciji i teološkoj preferenciji, odnosno sâm Platon, Toma Akvinski namjerio je tu istu svrhu postići pomoću jake Aristotelove logičke argumentacije koja bi, izgleda, po njegovu uvjerenju mogla najbolje doprinijeti dokazivanjima o postojanju Boga.⁵ Tako je Platon u to vrijeme bio sasvim zapostavljen, filozof koji je svojim isticanjem supremacije ideja i većim osloncem na tzv. stare filozofe, kako ih je uvijek nazivao Petrić, bio znatno bliži teologiji od Aristotela.

U doba renesanse srednjem se vijeku odupiralo kritikom Aristotela i gloriifikacijom Platona. Osim toga, renesansna filozofija vrvi podsjećanjima na tzv. stare, tj. na Zoroastra, Hermesa Trismegista, Orfeja i slične, čije su priče čista mitologija i raznovrsna mješavina religiozne mistike. A sve je to otežavalo i usporavalo da filozofija postane svjetovna i da se znanosti postave na odgovarajuće mjesto. Takav je pristup karakterističan za nekoliko stoljeća unatoč interesu za prirodu i njezino istraživanje (Telesio), a predstavljao je izričitu prepreku uspostavljanju prvih ozbiljnih temelja za znanost, koje su Francis Bacon (1561–1626) i Galileo Galilei (1564–1642) postavili tek pri kraju visoke renesanse. Vrlo je indikativno da je krupni razvojni korak u tom pravcu najavio

---

rasprave – Svezak treći, preveli Tomislav Ćepulić i Mihaela Girardi-Karšulin, uredile Mihaela Girardi-Karšulin i Olga Perić (Zagreb: Institut za filozofiju, 2009), pp. 351–365.

Nadalje u bilješkama: Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009).

² Nicola Abbagnano, *Storia della filosofia* I (Torino: UTET, 1966), p. 570: »La relativa autonomia della ragione, quale si era incarnata ed espressa nella filosofia di Aristotele, la utilizzava come docile strumento per la spiegazione e la difesa della verità rivelata, <...>«.

³ Usp. Abbagnano, *Storia della filosofia* I (1966), pp. 584–593, 675.

⁴ Abbagnano, *Storia della filosofia* I (1966), p. 645.

⁵ Tri od pet svojih putova (*quinque viae*) za postojanje Boga Toma Akvinski izvodi pomoću Aristotela: prvi izvodi iz Aristotelove *Fizike* VIII,1 i *Metafizike* XII,7; drugi, uzročni dokaz izvodi iz Aristotelove *Metafizike* II, treći dokaz tj. onaj po stupnjevima iz Aristotelove *Metafizike* II, 1. Vidi Abbagnano, *Storia della filosofia* I (1966), p. 545.

Bacon svojim *Novim organonom* (1626), osnaživši tako baš ulogu i važnost Aristotela, a Galilei veliki doprinos dao djelom *Discorsi e dimostrazioni matematiche intorno à due nuove scienze, attenenti alla meccanica & i movimenti locali* (1638). Baconov se doprinos sastoji u shvaćanju znanstvenog istraživanja kao eksperimentalne metode koja bi doprinijela, kako je on mislio, uspostavljanju dominija čovjeka nad prirodom u smislu 'raja' tehnike.⁶ Njegov je *Novi organon* logika tehničko-znanstvenog postupka polemički suprotstavljenog Aristotelovu usmjerenju.⁷ U tom je smislu on tretirao indukciju kao discipliniranje umnog postupka.⁸ Svakako, za tada započeto prirodnoznanstveno istraživanje bilo je važno isticanje uloge indukcije. S druge strane, isto tako važnu poticajnu ulogu izvršile su poznate Galilejeve tvrdnje da se znanstveno istraživanje mora zasnivati istovremeno na 'smislenim iskustvima' i na 'dokazivanju', što se u njega utjelovilo u dijalektiku matematika-iskustvo.⁹

Od početka Zapadne filozofije javlja se, manje-više, zanimanje za znanstveno znanje, no tek intenzivnije od 17. stoljeća. Međutim, o pravim počecima promišljanja može se govoriti tek u začetku filozofije znanosti u 19. stoljeću, tj. od J. St. Milla, W. Whewella, W. S. Jevonsa, H. Hertza, E. Macha, posebno od uspostavljanja prave filozofije znanosti u Francuskoj (H. Poincarè, P. Duhem), koja se u punom opsegu razvija tek u 20. stoljeću.¹⁰

Kakvu ulogu u tom procesu odigrava Frane Petrić? On napada svim silama baš toga i takvoga Aristotela i divi se bez rezerve Platonu. A zapravo teologija nije filozofija, a filozofija nije znanost – renesansa je, po mom sudu, upravo zbog navedene povijesne pogreške Tome Akvinskoga i zbog tog otklona od racionalne filozofije, kakva je bila Aristotelova, pobrkala sve te pojmove i priklonila se teologizirajućim Platonovim stavovima.

Sve što je Petrić napisao o teologiji, filozofiji i znanosti ide u prilog ove moje polazne tvrdnje: filozofski ideal srednjeg vijeka trebao je biti Platon, a ne Aristotel.

Teologija

Petrićev pogled na teologiju jako je vezan za pretplatonsku tradiciju i, naravno, uz Platona. On bez pogovora uzima kao apsolutnu istinu i kao ogromnu

⁶ Abbagnano, *Storia della filosofia* II (Torino: UTET, 1966), p. 172.

⁷ Abbagnano, *Storia della filosofia* II (1966), p. 173.

⁸ Abbagnano, *Storia della filosofia* II (1966), p. 177.

⁹ Vidjeti Lodovico Geymonat, »Alcuni aspetti della metodologia galileiana«, *Rendiconti di matematica* 23/1–2 (1964), p. 194.

¹⁰ Vidjeti William L. Reese, *Dictionary of Philosophy and Religion* (London: Humanities Press Inc. Sussex, 1980), pp. 435–437. Otada se sustavno istražuju obilježja istraživanja na području pojedinih znanosti u svrhu njihova unapređivanja.

pozitivnost to što su, kako ih on naziva, »slavni nauci« (*celebres doctrinae*)¹¹ od Zoroastra (dapače od Noe!), do Orfeja, Egipćana i Kaldejaca te teologa Parmenida i, naravno, Platona, kaže on, polazili od jednog počela, jednog bića koje je bog.¹² On smatra da je možda Orfej u Grčku prenio egipatsku teologiju i zato su Orfeja pitagorovci i platonovci zvali teologom.¹³ Svi teolozi, kao npr. i Zenon, raspravljali su o bogu, o teologiji.¹⁴ Svakako je tog uvjerenja kako su svi ti mislioci dijelili istu misao o Bogu:

»Prije Aristotela bio je zajednički nauk Platona, pitagorovaca, Pitagore, Orfeja, Egipćana i Kaldejaca ovo: da postoji jedan vrhovni bog.«¹⁵

U *Fedru* je Platon ustvrdio:

»Bogovi, dakle, kako rekoh, tako su nam predali [logiku] da istražujemo i da učimo i da se međusobno podučavamo.«¹⁶

Za te i takve djelatnosti, dodao je Petrić, Platon je u *Timeju* tvrdio da su Božje djelo:

»Da je doista Bog sposoban da mnogo toga uredi u jedno i sposoban da opet iz jednoga razloži u mnogo toga, kao onaj koji znade i ujedno može, dok od ljudi nitko nije sposoban ni za jedno od toga.«¹⁷

Dakle, bogove zapravo krasi smisao za istraživanje, a to će reći – krase ih odlike znanstvenog istraživanja! Ljudi istražuju, jer kopiraju Božje istraživanje!

Petrić kao zajednički nauk prije Aristotela ističe i prve učinke vrhovnoga boga: »od njega je nastalo prvo biće, prvi život, prvi um«,¹⁸ a potom i sve prirodne stvari, kao što primjerice uče Asirci:

»Asirci su tvrdili da u arhetipu postoje ideje, tj. nematerijalne forme, da je od arhetipskog uma izvedena duša, od duše da je izvedena narav, a da je konačno od naravi izvedena materija u kojoj se pojavljuje raznolikost formi.«¹⁹

¹¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 20, 1; p. 19, 27. Ako postoje dva navoda, prvi se odnosi na latinski izvornik, a drugi na hrvatski prijevod u tom izdanju.

¹² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), u hrvatskom prijevodu na pp. 21, 181, 31, 33, 37, 39, 43, 237.

¹³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 20, 3–5; p. 21, 2–4.

¹⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 38, 6–22; p. 39, 6–23.

¹⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 190, 27–192, 1; p. 191, 28–30.

¹⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 148, 1–2; p. 149, 1–2.

¹⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 148, 14–16; p. 149, 13–15.

¹⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 192, 3–4; p. 193, 3.

¹⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 192, 13–16; p. 193, 12–15.

Petrić bez dvoumljenja ističe da je govor o jednom, beskonačnom, nepokretnom biću Aristotel uvrstio u teologiju:

»‘Za sadašnje razmatranje uzrokā ni na koji način ne pristaje govor o njima samima’, jer su oni raspravljali o teološkim predmetima, a on sâm je tada raspravljao o fizičkim principima, ‘stoga ih treba ispustiti za sadašnje pitanje’. Čak i u prvoj knjizi *Fizike* piše: ‘razmatranje da li je jedno i nepokretno biće ne pripada razmatranju o prirodi.’²⁰

I peripatetičar Simplicije jasno je karakterizirao Ksenofanov teološki pristup:

»Ksenofanova misao pripada drugim tumačenjima i istraživanjima prije nego prirodnom istraživanju.«²¹

Petrić prigovara Aristotelu da je »iz neistinitog i neopravdanog razloga upleo muževe teologe u fizička pitanja.«²²

A Petrić s indignacijom navodi da su se peripatetičari rugali teološkom govoru Ksenofana, Parmenida, Zenona i Melisa,²³ kao i to da je Aristotel napadao tako izuzetne teologe,²⁴ posebno izrugao i klevetao Ksenofanov nauku o bogu.²⁵ Aristotel se rugao i Platonu, tvrdi Petrić, ali više u prirodnoj filozofiji nego li u filozofskoj teologiji:

»Aristotel je više poruga protiv učitelja izložio u prirodnoj filozofiji nego u božanskoj, <...>«.²⁶

Boga su Aristotelovi filozofski prethodnici, bilježi Petrić, nazivali raznim imenima, i to obično s ovih pet: »Jedno, Dobro, Počelo, Bog, Otac«.²⁷ Kako je po Platonu Dobro sam Bog, »ideje su prva bića«,²⁸ ali Petrić stalno ponavlja: nije Platon prvi spominjao ideje, to su tvrdili Pitagora i pitagorovci, a Orfej, po njegovu uvjerenju »prvak grčkih teologa«, prvi je progovorio o idejama.²⁹ Petrić sudi da se Aristotel tako silno obrušio na Platonove ideje zato što se nije usudio govoriti protiv njegove »božanske filozofije«.³⁰

²⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 44, 4–9; p. 45, 4–9.

²¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 30, 14–16; p. 31, 15–17.

²² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 44, 12; p. 45, 12.

²³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 30, 2–3; p. 31, 2–3.

²⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 52, 22–24; p. 53, 24–26.

²⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 36, 27–28; p. 37, 28–29.

²⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 236, 6–7; p. 237, 6–7.

²⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 192, 1–3; p. 193, 1–2.

²⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 230, 6–7; p. 231, 6–7.

²⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 180, 11–12; p. 181, 11–12.

³⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 172, 6–8; p. 173, 6–8.

U svakom slučaju, Aristotel se nije slagao ni s čim od navedenoga, a očito je već dosad – da je to i jasno pokazao. Svakako, on se nije slagao sa »starim teolozima« (*theologi veteres*),³¹ što posebno pokazuje njegov stav prema načinu kako se teološki stavovi zaodijevaju u tajnovitost, da bi ih što manje shvatio prosti puk i prihvatio zdravo za gotovo. Petrić podsjeća da je i stoik Hrizip, poput Aristotela, mistički tumačio »mnoge izmišljotine pjesnikā« (*multa poetarum figmenta*).³² Povijesni je slijed, izlaže Petrić, tekao ovako:

»Običaj da se teologiju prenosi u pričama, započeo je Zoroaster, Egipćani su ga prihvatili, a Orfej preuzeo. Poslije Orfeja mnogi su ga drugi kod Grkā slijedili, od njih su do nas došli samo Hesiod i Homer.«³³

Platon je, kaže Petrić, smatrao kako se radilo o zaodijevanju u mitove, dok je Zenon govorio o metaforičkom tumačenju božjeg spoznavanja. Petrić indignirano ustanovljuje da to Aristotel i kritizira i pogrešno napada.³⁴

Dakle, Petrić jasno pokazuje da je za teologiju pogodniji Platon od Aristotela, što svakako ide u prilog naše uvodne teze. On bez sumnje pokazuje da je Platon filozof pogodniji za kršćanstvo od Aristotela: dok je Aristotel svjetovni mislilac, Platon je posve blizu spiritualizmu i teologiji. Petrić neprestano prigovara Aristotelu zato što je kritizirao stare filozofe i Platona, jer su govorili o jednom Bogu i o teologiji. Zapravo sve Petrićeve kritike upućene Aristotelu u prvoj knjizi trećega sveska *Peripatetičkih rasprava* uvijek imaju isti taj predznak.

Filozofija

Kada Petrić izrijeckom spominje filozofiju, on je često poistovjećuje s teologijom ili lako s filozofije prelazi na teologiju. Najjasnije je takvo poistovjećivanje kada, govoreći o filozofiji, navodi tvrdnju iz Platonova *Fileba*:

»To [tj. filozofija] je dar bogova ljudima, koji je, kako se meni čini, odatle od bogova potekao preko nekog Prometeja, zajedno s najsjajnijom vatrom.«³⁵

³¹ Toj je temi Petrić posvetio cijelu prvu knjigu trećega sveska: Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), Liber I: Discordia Aristotelis cum quatuor veteribus theologis / Neslaganje Aristotela s četvoricom starih teologa, pp. 10–53.

³² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 26, 4; 27, 4.

³³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 20, 11–14; p. 21, 10–13.

³⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 40, 5; p. 41, 5; p. 44, 12–14; p. 45, 12–14.

³⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 146, 18–19 – 148, 1; p. 147, 18–20.

Dok je Platon u *Timeju* istraživanje pripisao Bogu, u *Sofistu* je istaknuo, uočava Petrić, »da je to zadaća filozofa i dijalektičara«. ³⁶ Iako Petrić pripisuje podjednako i Platonu i Aristotelu da se filozofija bavi »istinitom spoznajom bića« (*circa entis veram cognitionem*), ³⁷ ipak Aristotel po njegovu sudu nije mislio na pravo biće, nego na nastala bića koja obuhvaćaju supstanciju i akcidencije, i to je smatrao istinskom filozofijom. ³⁸ No, za Petrića to je filodoksija; filozofija se bavi istinskim bićem ³⁹ i po Platonu ta se filozofija bavi idejom bića, ⁴⁰ a što znači da vuče dušu od nastaloga u biću. ⁴¹

Nadalje, za Platona filozof je dijalektičar, ⁴² i to je pravi filozof. ⁴³ Filozofija je dijalektika ⁴⁴ i takva prava filozofija istinska je znanost:

»Pokazali smo iz *Države* da je prava filozofija takva, kakva je filozofa ovdje opisao. I zato je Platon primjenjivao kao oruđa istinske znanosti definiciju i dijeljenje, ono koje joj prethodi ili slijedi.« ⁴⁵

Petrić prigovara Aristotelu što je dijalektiku shvatio preusko – tek kao obranu stava:

»Platon nam je, dakle, predao uzvišenu dijalektiku da nas pouzdanim putem vodi k prvom počelu i istinskoj spoznaji istinskih bića. Tu primjenu nisu poznavali ni Aristotel niti ijedan njegov peripatetičar čija je dijalektika korisna samo za to da nas netko, dok raspravljamo, ne prisili da sebi protuslovimo i jedino na tu korist usmjereno je cijelo vježbanje u njoj. Odatle proizlazi da već četiri stotine godina, ne samo dijalektika, nego ni sama filozofija, nije bila ništa drugo, a to je i dosad u školama, do svađa i nadmetanje riječima. Iz toga svi ljudi zdrave pameti lako mogu vidjeti treba li se Aristotelova dijalektika usporediti s Platonovom.« ⁴⁶

³⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 148, 16–150, 1; p. 149, 17.

³⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 130, 10; p. 131, 10–11.

³⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 132, 20–22; p. 133, 21–23.

³⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 134, 3–4; p. 135, 4–5.

⁴⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 150, 13; p. 151, 15.

⁴¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 132, 15–16; p. 133, 16–17.

⁴² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 130, 11–19; p. 131, 11–20.

⁴³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 150, 10–15; p. 151, 12–17.

⁴⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 164, 17–19; p. 165, 18–20.

⁴⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 150, 16–19; p. 151, 18–21.

⁴⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 164, 20–29; p. 165, 21–30.

Platonu, tumači Petrić, »dijalektika ili logika nije drugo nego ispravna upotreba ljudskoga razuma i kao neki dijalog duše sa samom sobom«. ⁴⁷ Taj se dijalog zbiva po pravilima, kako Platon razlaže u *Teetetu*:

»Naime, čini nam se da duša, dok razmatra, ne čini drugo nego razgovara, sama sebe ispitujući i odgovarajući, tvrdeći i poričući.« ⁴⁸

Zato Platon u *Državi* o dijalektici i tvrdi:

»Sve to raspravljanje o vještinama, koje smo prošli, ima tu sposobnost i vodi najbolji dio duše motrenju onog najboljeg među bićima.« ⁴⁹

Iako Petrić ističe da se po Platonu filozofija bavi istinskim bićem, kao što smo uočili, te da je Platon u *Državi* baš filozofima namijenio ulogu najboljih vladara, pa iako se filozofi bave spoznajom ideja, bića, istine znanosti, mnijenja pa čak i eksperimenata, ⁵⁰ znamo da to ne bi bili filozofi nego teolozi. To Petrić potvrđuje još jednom slikovito: filozof se posvećuje logičkom zaključivanju o ideji bića, ali to nije lako vidljivo – oči duše kod većine ne mogu izdržati gledajući »ono božansko«. ⁵¹

Očito, sva Petrićeva izlaganja o filozofiji ponovo potvrđuju našu tezu, da bi pravi filozof za srednjovjekovnu katoličku filozofiju bio Platon, a ne Aristotel. On nije odijelio filozofiju od teologije, za razliku od Tome Akvinskoga koji je filozofiju pretvorio u *ancilla theologiae*, ⁵² što je za nju bilo još pogubnije.

Znanost

Aristotel je, po izlaganju Petrića, smatrao »biće bez početka, jedno, beskonačno i nepokretno« teološkim predmetom, a kada raspravlja o fizičkim načelima, da se radi o prirodnom motrenju. ⁵³ Prema Aristotelu, stari su se bavili teologijom, a to ne pripada istraživanju prirode. ⁵⁴ Dakle, u Aristotela je već naznačen pravac znanstvenog djelovanja – od promatranja do postavljanja načela.

⁴⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 118, 5–7; p. 119, 5–7.

⁴⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 122, 5–6; p. 123, 4–6.

⁴⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 162, 3–5; p. 163, 3–5.

⁵⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 342, 13–22; p. 343, 15–23.

⁵¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 150, 13–15; p. 151, 14–17.

⁵² Toma Akvinski, *Summa theologiae* I, 1. 1, a. 5.

⁵³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 42, 24–44, 1–8; p. 45, 1–7.

⁵⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 30, 11–17; p. 31, 12–18.

Dakako, Aristotel govori o naravi kao razlogu za oblikovanje svih organa, a Petrić kaže da je narav u Aristotela razlog svega oblikovanja i iz nje se sve razvija, što je Petriću nejasno.⁵⁵ Cresanin uz to spominje da su za Aristotela nebo, Sunce, Mjesec »stvari prirodne« (*naturales res*);⁵⁶ njima se bavi prirodna znanost, a ne matematika. Pri tome Petrić ukazuje na to, da Aristotel izriče takvu misao kada tvrdi: »bog i priroda ne čine ništa uzalud«.⁵⁷ Zapravo se u tom poistovjećanju boga i prirode nazire panteistički stav, koji je uvijek predstavljao preodjeveni materijalizam i antiteologiju. Dakako da Aristotel spominje i materiju, što i Petrić navodi, kada kaže da Aristotel nije izveo ljudsku dušu iz razuma ili neke druge više biti, nego »iz krila materije« (*de materiae sinu*).⁵⁸

Kada Petrić spominje kako se teologiju od Zoroastra, pa čak i od Noe, prenosilo preko svećenikā u obliku priča, onda mu je naročito stalo do toga da istakne razlog takva čuvanja: »da se znanosti ne bi proširile u puku«.⁵⁹

Kadgod Petrić tumači poimanje znanosti u Platona, onda je posrijedi, i to vrlo naglašeno, konfuzija između teologije i znanosti, a Aristotelovo shvaćanje znanosti, možemo uočiti i prema njegovu tumačenju, ne odudara znatno od suvremenog poimanja.

Petrić platonički razumijeva naše znanje: »ovo naše drugo znanje ponavljanje je prethodnog znanja i sjećanje«;⁶⁰ ističe k tomu da je u *Fedonu* Platon ustvrdio: »sve ljudsko znanje je sjećanje«.⁶¹ Za njega ne postoji znanost o osjetilnome, o stvarima u proticanju, jer preko znanosti mi spoznajemo ideju,⁶² pa mu je dijalektička znanost definiranje ideje bića.⁶³ Kada Platon spominje ontologiju, matematiku, optiku, medicinu i geodeziju, Petrić smatra da je istaknuo njihovo pripadanje onome što je u idejama i u osjetilnim stvarima.⁶⁴ Kada tvrdi da je dijalektika »kako mnijenje, tako i znanost o svim bićima« (*entium omnium tum*

⁵⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 194, 17–30; p. 195, 20–32.

⁵⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 220, 16–21 – 222, 1–2; 221, 16–22 – 223, 1.

⁵⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 188, 16; p. 189, 17.

⁵⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 118, 25–28; p. 119, 24–27.

⁵⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 20, 24–25; p. 21, 21–22.

⁶⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 168, 21–22; p. 169, 23–24.

⁶¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 214, 12–13; p. 215, 14.

⁶² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 176, 9–10; p. 177, 10.

⁶³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 150, 13–19; p. 151, 14–21.

⁶⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 222, 4; p. 223, 4–5.

opinionem tum scientiam),⁶⁵ Platon misli na prava, istinska bića koja postoje uvijek na isti način i nužna su.⁶⁶ Zato mu je dijalektička znanost istinska znanost – »voditeljica svih drugih znanosti« (*aliarum omnium scientiarum dux*).⁶⁷ Dakle, za Petrića poredak je ovaj: znanost, filozofija, dijalektika – teologija.

Za Aristotela su znanosti svježije i nove obavijesti, a ne, kako stoji u hrvatskom prijevodu, »saznanja« (*notitias*):

»[Aristotel] naučava da su znanosti svježije i sasvim nova saznanja koja najprije stječemo posredstvom osjetilā kao pojedinačna, a onda njegovim djelovanjem postaju opća.«⁶⁸

Još na jednom mjestu Petrić objašnjava što je za Aristotela znanost:

»Osim toga, ono što najprije spoznajemo, spoznajemo preko osjetilā, kako Aristotel uči na mnogo mjesta, osobito u *Analitici*; iz spoznaje pojedinačnih stvari sabiremo opću znanost.«⁶⁹

»Znanost nastaje na temelju dokaza« (*scientiam fieri per demonstrationem*),⁷⁰ poučavao je Aristotel u trećoj knjizi *Analitike*. »Uzrok povezati s učinkom – to je već znanost«,⁷¹ dodatno Petrić objašnjava Aristotelov pristup. »Ideje nisu ono što vidimo da je uzrok znanostima«,⁷² stoga, za Aristotela, znanosti nisu »sjećanja duše«. ⁷³

Peripatetičari su znanost krivo shvaćali, tumači Petrić:

»Budući da se ovdje spominje *ono mnogo*, a to znači pojedinačne stvari podložne nastajanju, treba obratiti pažnju na to da se mnijenje po Platonovu nauku odnosi na njih iz kojih nastaje ono univerzalno sabrano, a svi peripatetičari i misle i naučavaju da je to predmet znanosti. Budući da je Aristotel ono općenito učinio predmetom znanosti, i neki mlađi drže da je Aristotel time mislio na sokratovske ideje, te su napisali da se Sokrat i Aristotel u tome uopće ne razlikuju.«⁷⁴

⁶⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 130, 20–24; p. 131, 21–25.

⁶⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 138, 27–140, 1; p. 139, 30 – 141, 1.

⁶⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 116, 20–21; p. 117, 21–22.

⁶⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 120, 6–8, p. 121, 5–8.

⁶⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 168, 23–25; p. 169, 25–27.

⁷⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 214, 22; p. 215, 23–24.

⁷¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 154, 18; p. 155, 20.

⁷² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 204, 13; p. 205, 13.

⁷³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 166, 2–3; p. 167, 2–3.

⁷⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 136, 7–13; p. 137, 9–16.

S druge strane, za Platona znanost je »svojstvo dianoje« (*dianoese habitus*).⁷⁵ Petrić vrlo kritički zato tvrdi:

»No suprotno nas je [Aristotel] poučavao u cijeloj 3. knjizi *Analitike* – da znanost nastaje na temelju dokaza, a dokaz ne čini da znamo supstanciju ili bit, nego da na temelju uzroka vlastita trpnja pripada svojem subjektu. Po Aristotelovu nauku znanost je, dakle, o akcidentu, a ne o supstanciji; neopravdano se, dakle čerupa Platon.«⁷⁶

Zbog toga je jasno da su Aristotelu znanosti jedno posebno područje, svakako neovisno od teologije, a i drukčije od filozofije, za razliku od Petrića, koji se od samog načimanja rasprave o teologiji, filozofiji i znanosti, neprestano sunovraćuje u teologiju. Zapravo ih on stalno identificira, tako da se uvijek sve vraća teologiji.

Cresanin je bio uvjeren da još od Noe teologija uključuje znanosti, kao što je već rečeno.⁷⁷ To se, tvrdi Petrić, događalo kroz cijelu povijest znanosti jer su znanost prenosili Zoroaster, Abraham, Orfej itd.⁷⁸ Zatim je ustvrdio da prava filozofija i jest ona koja se, prema Platonovu *Sofistu*, oslanja na dijalektičko umijeće:

»Ali to dijalektičko umijeće, kako ja mislim, nećeš dati drugome nego onomu koji iskreno i pravedno filozofira.«⁷⁹

Osim toga, dijalektiku je proglasio »voditeljicom svih drugih znanosti« (*aliarum omnium scientiarum ducem*).⁸⁰ A to da je dijalektika teologija, podosta smo puta susreli u Petrićevim stavovima.

Sve to pokazuje temeljnu razliku između ta dva smjera umovanja: za Aristotela možemo tvrditi da zastupa realizam (pa čak i materijalizam), a Platon i njegov vjerni sljedbenik Petrić idealizam. Kada Petrić brani Demokrita zato jer je držao zajedničko tijelo počelom svih stvari, a napada Aristotela koji tvrdi da je to »sveukupna materija« (*materia universa*),⁸¹ onda to otkriva navedenu duboku razliku među njima.

⁷⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 344, 9–10; p. 345, 10.

⁷⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 214, 25–26; p. 215, 26–27.

⁷⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 28, 5–7; p. 29, 5–6.

⁷⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), pp. 16, 30–34 – 18, 1–3; pp. 17, 29–33 – 19, 1–3.

⁷⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 150, 10–12; p. 151, 12–13.

⁸⁰ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 116, 20–21; p. 117, 21–22.

⁸¹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 74, 16–19; p. 75, 16–18.

Materijalizam

Prema Petriću, Aristotel kaže za platoničare da ne mogu dokazati nepropadljive supstancije, jer ne mogu dokazati da takve nepropadljive supstancije postoje mimo pojedinačnih osjetilnih stvari.⁸² Prijekorno kaže Petrić da je Aristotel i samu dušu izveo »iz krila materije«.⁸³

Kao što rekosmo, panteizam se smatra prvom, ulaznom stepenicom za materijalističku poziciju, no Aristotelovu misao o svijetu kao »živom biću«, Petrić je proglasio novom dogmom.⁸⁴ Dakako da je on bio najmanje zadovoljan njegovom »najmaterijalističkijom« tvrdnjom koja se odnosila na boga. Posebno se to očitovalo u njegovoj gruboj opaski, da je Aristotel klevetao »Ksenofanove nauke o bogu«.⁸⁵

Idealizam

Petrić iznosi da za Platona »počela svih bića« (*omnium entium principia*) jesu »bît <...> i ideje« (*essentiam <...> et ideas*),⁸⁶ pa su Aristotel i Simplicije imali krivo kad su tvrdili da Platon dušu tvori od elemenata, nego iz bîti (*usias*).⁸⁷ On je oduševljen time da su svi stari smatrali dušu vječnom.⁸⁸ Dakako, da mu se ne sviđa što je Aristotel bio protiv platonističke vjere u vječne supstancije.⁸⁹ Tako se učenje o bîti pridružuje ostalim već navedenim komponentama kako Platonova, tako i Petrićeva idealizma, a to su: Bog kao rodonačelnik svega i ideje kao izvori spoznaje koje je sjećanje nekog idealnog svijeta.

Zaključno

Petrić nije još shvatio što je znanost, jer ju je identificirao s dijalektikom, ovu s filozofijom, a to nije bilo drugo do teologija. No, ono što je važnije, iz

⁸² Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 226, 17–19; p. 227, 20–22.

⁸³ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 118, 25–28; p. 119, 24–27.

⁸⁴ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 198, 17–18; p. 199, 17.

⁸⁵ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 36, 27; 37, 29.

⁸⁶ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 282, 10–12; p. 283, 11–12.

⁸⁷ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 278, 16–26; p. 279, 19–28.

⁸⁸ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 118, 10–15; p. 119, 10–15.

⁸⁹ Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus tertius* (2009), p. 226, 19–22; p. 227, 23–26.

svega toga je proizašlo da je Petrić pokazao kako je renesansna kritika Aristotela i okretanje prema Platonu zaustavilo jasno pozicioniranje znanosti, a to će reći, da je takav cjelokupni Petrićev pristup išao u prilog naše osnovne teze: Platon je trebao biti idol srednjovjekovne filozofije, a ne Aristotel, jer je Aristotel trebao biti glavni oslonac renesanse i tako pridonijeti bržem razvoju u poimanju znanosti, kao i samom razvoju znanosti.

Che cos'è Petrić nel terzo tomo delle *Discussiones peripateticae* – filosofo o teologo?

Riassunto

Nel terzo tomo delle *Discussiones peripateticae* (1581), Petrić ha dimostrato indirettamente che Platone, e non Aristotele, avrebbe dovuto essere l'idolo della filosofia medievale, con la conseguenza che Aristotele sarebbe stato il pilastro del Rinascimento e motore del progresso delle scienze. Petrić ci è arrivato identificando la scienza con la dialettica, la quale è per lui filosofia, e questa, poi, in quanto conoscenza dell'essere supremo, è teologia. La teologia, a cui andavano le sue preferenze, egli l'ha ritrovata in Platone, nei platonici e presso tutti i Vecchi filosofi, così da lui denominati, e tra cui figuravano addirittura Orfeo, Zoroastro, persino Noè.

Nonostante un numero più cospicuo di pagine dedicate alle scienze (19), rispetto a quelle consacrate alla filosofia (15) e alla teologia (16), alla domanda del titolo bisogna rispondere: Petrić non seppe ancora che cosa fosse scienza e, senza dubbio, fu anzitutto pensatore teologico.

Parole chiavi: Frane Petrić, Platone, Aristotele, filosofia, teologia, scienza

